

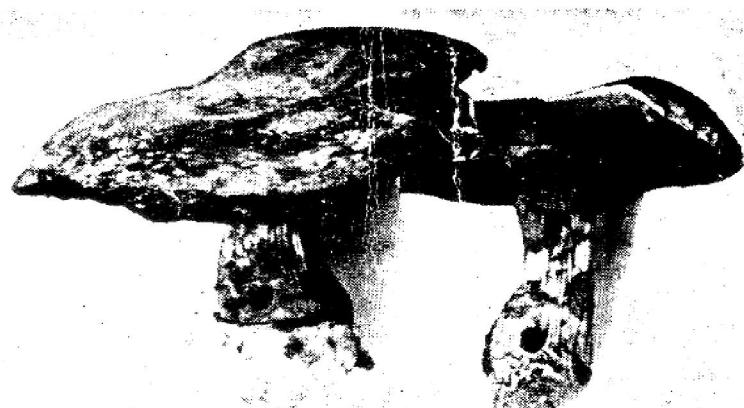
М. О. ИМАНҚҰЛОВ

**БАЛҚАШ САНЫРАУҚҰЛАҒЫНЫҢ –
AGARICUS BAIHASCHENSIS SAM ET NAM.,
ХИМИЯЛЫҚ ҚҰРАМЫ**

Қазақ Аграрлық ұлттық университет

Балқаш санырауқұлақ дене бөлігінің химиялық құрамы зертханалық жолмен анықталып, ішкі құрамында 92 пайызы су, нәруыздар, майлар, көмірсулар тағы басқа да адам ағзасына пайдалы, энергетикалық заттардың кездесетіні анықталды.

Балқаш санырауқұлағы – *Agaricus baikaschensis* Sam et Nam., көбнесе Алматы облысы Балқаш ауданындағы Балқаш көлінің онтүстік жағалауы мен Іле өзенінің көлге құяр жерлерінде және Жамбыл облысы Мыңарад манында кездесетіні анықталған 1-сурет.



1-сурет. Балқаш санырауқұлагының жалпы көрінісі

Бұл санырауқұлактың шығуы мамыр айынан бастап, олардың кең таралған көлемі өте көп мөлшерде болатын, жоғарыдағы аудандарда, тағы да күз айларының аяғына дейін және өзінің жағымды іісі мен дәмі арқылы таралуы халықта белгілі болған.

Олардың негізгі өсу ортасы екі ауданда да бірдей болғанымен, осы санырауқұлактар көбінесе қамыс қалдықтарында қара шірік топырақ астында кездесетіні байқалды [1].

Бұл санырауқұлактың морфологиялық сипаттамасы бұрынғы мақалаларда көрсетілгендей, ұқсастығы басқа санырауқұлактарда бар екені анықталған, ол тек қана Украина флорасында кездесетіні бір ғана санырауқұлак түріне жақындауы көрсетілген (Шампиньон крупноспоровый – *Agaricus macrosporum*) [2].

Бірінші ауданда, (Алматы облысы Балқаш ауданындағы Балқаш көлінің онтүстік жағалауында) жынысы мен сексеуіл төнірегінде қамыс қалдықтарында болса, екіншісінде (Жамбыл облысы Мыңарад манында) тек қана қамысты ортада, қамыс қалдығында қара шірік топырақ астында, кездесетіні анықталған. Біздің жүргізген зерттеулер осыны дәлелдеді. 2-сурет.

Екі ауданнан жиналған гербарий материалында ешқандай айырмашылығы байқалған жоқ.. Бірақ бұл санырауқұлактың басқа санырауқұлактарға қарағанда негізгі ерекшелігі, олардың сол ортада топталып жер астында 10–15 талдан болып, төмпешіктер жасай отырып, жерді көтере өсуі және үлкен пішінде болуы мен ұзак уақытқа созылуы болып саналады.

Біздің шыққан аудандардағы Алматы облысы Балқаш ауданындағы Балқаш көлінің онтүстік жағалауы мен Іле өзенінің көлге құяр жерлеріндегі биоценоздардан жинап әкелген түбіртек пен қалпақшаны зерттеулер жүргізу барысында, санырауқұлактардан ұлпалық жолмен жасанды түрде жіппшумактар жасанды ортада 5 штамм алғынған. Жіппшелердің өсу температурасы 22–24 °C болып келеді.



2-сурет. Балқаш саңырауқұлағының қамысты ортада кездесуі

2008–2009 жылдары жүргізген зерттеулер бойынша табиғи жағдайда Алматы облысы Балқаш ауданындағы Балқаш көлінің онтүстік жағалауы мен Іле өзенінің көлге құяр жерлеріндегі (рекогносировка) нәтижесінде әртүрлі өсімдіктер қауымдастығында 30–40 см терендіктегі, қамыс қалдықтарында алдымен ұсақ түрінде соナン соң, үлкейе өсетіні немесе жетілген саңырауқұлақтар түрінде кездесетіні байқалды.

Жиналған саңырауқұлақ қалпақшасы мен түбіртегінен Қазақстанның Тағам академиясының арнағы зертханасымен бірігіп, саңырауқұлақтың дene бөлігінің химиялық құрамы анықталды. Олардың нәтижесі 1-кестеде көрсетілген.

Саңырауқұлақтың құрамында көбінесе нәрүзыздар, фосфор калий, темір, магний, мыс және тағы басқа пайдалы элементтер бар екені белгілі болды. Зертханалық зерттеулер нәтижесінде тек қана химиялық құрамы ғана емес, олардағы адам организміне пайдалы микро және макроэлементтердің бар екені көрсетілген.

Олар ақуыздар, майлар, көмірсулар, су, күл қалдығы және тағы басқа көрсеткіштерді атауға болады.

Бұл кесте нәтижесінде көрсетілгендей, 100 г, саңырауқұлақ дene мөлшеріндегі химиялық құрамының алынған көрсеткіштері мынадай болды: ақуыздар – 3–4 пайыз, майлар – 1,1 пайыз, көмірсулар – 0,25 пайыз, су – 92 пайыз, күл қалдығы – 0,84 пайыз, саңырауқұлақтың барлық энергетикалық күші – 4,5 пайызды құрайтыны анықталды (1-кесте).

1-кесте. Балқаш саңырауқұлағының – *Agaricus balhaschensis* Sam et Nam тағамдық және энергетикалық құндылығының зерттелген нұсқасының нәтижесі

К. С	Анықталған көрсеткіштер түрі	Зерттеу нәтижесі (пайыз)	Сынау әдістері
1	Ақуыздар	3,4	Скурихин И. М., 1984
2	Майлар	1,1	Скурихин И. М., 1984
3	Көмірсулар	0,25	Скурихин И. М., 1987
4	Су	92	Скурихин И. М., 1984
5	Күл қалдығы	0,84	Скурихин И. М., 1984
6	100 г тағамдағы энергетикалық күші к.кал.	4,5	Сан.Пи

Жоғарыда көрсетілген саңырауқұлақ дene құрамындағы ақуыздар мен микро- және макроэлементтердің адам өміріне тигізетін пайдасы мен әсері өте жоғары болып табылады. [3–5].

Сондықтан, қорытындылай келгенде, балқаш саңырауқұлағының химиялық құрамы анықталып, адам ағзасына пайдалы дәрумендер мен көмірсулар тағы басқа да энергетикалық жоғары заттардың бар анықталды.

ӘДЕБИЕТ

- 1 Самгина Д.И., Нам Г.А. Новый вид рода *Agaricus* // ҚазССР. Ғыл. акад. Хабаршысы. Биология сериясы. – 1990. – № 3. – С. 80-81.
- 2 Вассер С.П. Флора грибов Украины: Агариковые грибы. – Киев: Наук думка, 1980. – С. 226-228.
- 3 Скурихина И.М., Тутельяна В.А. Руководство по методом анализа качества и пищевых продуктов. – М., 1998. – С. 303-307.
- 4 Скурихина И.М., Шатерникова В.А. Химический состав пищевых продуктов. – М., 1984. – С. 299-321.
- 5 Скурихина И.М., Валгарева В.А. Химический состав пищевых продуктов. – М., 1984. – С. 291-311.

M. O. Иманкулов

ХИМИЧЕСКИЙ СОСТАВ БАЛХАШСКОГО ГРИБА–
AGARICUS BAIHASCHENSIS SAM ET NAM.

Проведены результаты лабораторных исследований химического анализа плодовых тел гриба шампиньона балхашского – *Agaricus baIhaschensis Sam et Nam*, были определены в составах плодовых тел гриба 92 % воды, белки, жиры и углеводы, а также другие полезные для организма человека энергетические вещества.

M. O. Imankulov

THE CHEMICAL CONTENT OF MUSHROOMS
OF *AGARICUS BAIHASCHENSIS SAM ET NAM.*

In the article showed results of researches of chemical content of fruit bodies of *Agaricus baIhaschensis Sam et Nam*. It has 92% of proteins, lipids and other useful for people ingredients.